

РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

*Кірдіна О.Г., д.е.н., професор,
Коловойда Д.С., студентка (УкрДУЗТ)*

В умовах формування інноваційної моделі розвитку економіки вирішальним чинником економічного зростання дедалі більше стає інтелектуальний потенціал, який є не лише складовою частиною процесу виробництва, а й рушійною силою його розвитку. Осторонь проблематики розвитку інтелектуального потенціалу не залишаються і підприємства залізничного транспорту. Процес розвитку інтелектуального потенціалу підприємств залізничного транспорту повинен вміщувати підготовку, прийняття та реалізацію відповідних управлінських рішень, спрямованих на його ефективне використання, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності та досягнення поставлених цілей підприємства.

Ключові слова: *інноваційна модель розвитку економіки, підприємства залізничного транспорту, інтелектуальний потенціал, розвиток інтелектуального потенціалу підприємств залізничного транспорту, процес.*

РАЗВИТИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА

*Кирдина Е.Г., д.э.н., профессор,
Коловойда Д.С., студентка (УкрГУЖДТ)*

В условиях формирования инновационной модели развития экономики решающим фактором экономического роста все больше становится интеллектуальный потенциал, который является не только составной частью процесса производства, но и движущей силой его развития. В стороне проблематики развития интеллектуального потенциала не остаются и предприятия железнодорожного транспорта. Процесс развития интеллектуального потенциала предприятий железнодорожного транспорта должен содержать подготовку, принятие и реализацию соответствующих управленческих решений, направленных на его эффективное использование, что будет способствовать повышению конкурентоспособности и достижения поставленных целей предприятия.

Ключевые слова: *инновационная модель развития экономики, предприятия железнодорожного транспорта, интеллектуальный потенциал, развитие интеллектуального потенциала предприятий железнодорожного транспорта, процесс.*

THE THEORETICAL ASPECTS OF PROJECT MANAGEMENT IN THE ACTIVITIES OF COMMERCIAL ENTERPRISES

*Kirdina E.G., doctor of Economics, Professor,
Kolovoda D., student (USU of RT)*

In the context of the formation of an innovative model of economic development, the decisive factor of economic growth is increasingly the intellectual potential, which is not only an integral part of the production process, but also the driving force of its development. The development of intellectual potential and its effective use not only serves as the basis for the formation of the information economy in Ukraine, based on intellectual and information technologies, but also becomes the basis of quality of life, including income, consumption, environmental protection, the formation of personality. The actual intellectual products generating new ideas, solves problems of limited networking resources, goods, services, jobs, preserving the environment and raising the standard of living of the population. The problems of intellectual potential development are not left to the side of railway transport enterprises. Railway transport is an important part of the production infrastructure of the economy of Ukraine and occupies a leading place in meeting the needs of the population and public production in transportation. The process of development of the intellectual potential of railway transport enterprises should include the preparation, adoption and implementation of appropriate management decisions aimed at its effective use, which will enhance the competitiveness and achieve the goals of the enterprise. The development of the intellectual potential of railway transport enterprises requires the creation of an appropriate management system, which should be integrated into the enterprise management system to ensure the effective formation, use and development of intellectual potential on the basis of the proposed base (human, structural and consumer capital) as the main resource of the enterprise's intellectual capital.

Key words: *innovative model of economy development, railway transport enterprises, intellectual potential, development of intellectual potential of railway transport enterprises, process.*

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими чи практичними завданнями. Інтелектуальний потенціал України – це частина її суспільства, діяльність якої спрямована на розв'язання теоретичних і практичних проблем розбудови держави, розвитку народного господарства та підвищення рівня життєдіяльності населення. В інтелектуальному потенціалі представлені різні верстви населення, однак його основою є інтелігенція. Вона об'єктивно визначає особливості інтелектуального потенціалу, мету його функціонування і перспективи.

В умовах формування інноваційної моделі розвитку економіки вирішальним чинником економічного зростання дедалі

більше стає інтелектуальний потенціал, який є не лише складовою частиною процесу виробництва, а й рушійною силою його розвитку. Розвиток інтелектуального потенціалу та його ефективне використання не тільки служить підґрунтям формування в Україні інформаційної економіки, базованої на інтелектуальних та інформаційних технологіях, а й стає основою якості життя, охоплюючи рівень доходів, обсяги споживання, захист довкілля, становлення особистості. Власне інтелектуальна продукція генерує нові ідеї, розв'язує проблеми обмеженості невідтворених ресурсів, товарів, послуг, робочих місць, збереження довкілля та підвищення рівня життя населення. У зв'язку з зазначеним

все більш актуальною стає проблема формування інтелектуального потенціалу, оскільки він виступає ключовим ресурсом соціально-економічного розвитку підприємств і визначає їх конкурентоспроможність. Осторонь проблематики розвитку інтелектуального потенціалу не залишаються і підприємства залізничного транспорту. Залізничний транспорт є важливою складовою виробничої інфраструктури економіки України та займає провідне місце в забезпеченні потреб населення та суспільного виробництва в перевезеннях. Саме тому питання ефективного та успішного розвитку залізничного транспорту в цілому, а також окремих його складових, є актуальними.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Очевидне загострення проблем формування, ефективного використання та подальшого розвитку інтелектуального потенціалу підприємств потребує переосмислення наукового доробку з питань дослідження причин і наслідків спаду в сфері інтелектуальної діяльності. Впродовж останнього часу значний вклад у дослідження інтелектуального потенціалу зробили такі вчені, як А. Мартинов [1], В. Глухов, С. Коробко, Т. Марініна [4], М. Корінь [5], С. Панченко, І. Воловельська, В. Маслова [6]. Теоретичні та практичні аспекти функціонування залізничного транспорту, його складових і окремі питання інтелектуалізації транспортної сфери розглянуті у роботах В. Диканя, В. Компанієць, О. Полякової [2], Ю. Боровика, Ю. Уткіної [3], І. Токмакової, О. Олійник [7] та ін. В їх наукових роботах обґрунтовані оптимальні співвідношення чинників економічного зростання та досліджена стратегія розвитку і впливу інтелектуального потенціалу на розв'язання не тільки поточних, а й стратегічних проблем.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не

дивлячись на велику кількість праць щодо вирішення проблематики інтелектуального потенціалу підприємств залізничного транспорту, на нашу думку, особливу увагу слід приділити питанням його розвитку в сучасних умовах господарювання.

Формування цілей статті. Саме тому метою статті є обґрунтування теоретичних аспектів розвитку інтелектуального потенціалу залізничного транспорту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Транспортний комплекс є одним із найважливіших елементів економічної системи кожної держави. За складністю поставлених завдань, за кількістю зв'язків з усіма галузями господарства він не має аналогів на ринку. Транспортний комплекс України у разі використання його потужності в повному обсязі може бути однією із визначальних складових бюджету держави. У вирішенні соціально-економічних проблем країни транспорт відіграє чималу роль. Забезпеченість території добре розвинутою транспортною системою є одним із значущих факторів концентрації населення і виробництва та є важливою перевагою для розміщення виробничих сил. Транспорт, як важлива складова частина економіки, є невід'ємною ланкою між регіонами, галузями та підприємствами. Саме тому роль залізничного транспорту визначається тим, що вони забезпечують просторово-часове й обмінне з'єднання матеріальних потоків, господарських зв'язків і виробничо-економічних систем у процесі соціально-економічного відтворення.

Динамічний процес становлення нових форм організаційно-економічних відносин в межах виробничо-економічних систем диктують провадження принципів відмови від виключно технократичного бачення управлінських, економічних, мотиваційних та технологічних процесів на підприємствах. Позаяк, достатні темпи промислового зростання повинні

спрямовуватися в єдине поле сучасного поступу передових країн світу.

Наукова теорія має багато визначень терміну потенціал, у всезагальному трактуванні, потенціал – сила, міць, можливості, запаси, засоби, що можуть бути використані. З прив'язкою до особистості, потенціал трактується як особлива, здатна до саморозвитку система відновлюваних внутрішніх ресурсів людини, які виявляються в діяльності, направлених на отримання соціально-важливих результатів. Економічний потенціал розуміють як сукупність наявних та придатних до мобілізації основних джерел, засобів країни, елементів потенціалу цілісної економічної системи, що використовуються і можуть бути використані для економічного зростання й соціально-економічного прогресу.

Водночас, аналіз новітніх тенденцій в сфері інтелектуалізації економіки, та їх вплив на систему менеджменту підприємств, дозволяє осмислити і узагальнити різні погляди на процес формування інтелектуального потенціалу підприємства.

На рівні підприємства інтелектуальний потенціал є основою інноваційного розвитку, підсилення конкурентних переваг, підприємницьких і управлінських навиків, та лідерських якостей працівників. Він задає темп і характер управлінським нововведенням у системі менеджменту підприємства.

Інтелектуальний потенціал, розвиваючись на основі попередніх форм, вбирає в себе їх основні властивості і одночасно має власний зміст, який визначається: наявністю і прогресивним розвитком інтелектуальної власності; становленням креативного типу мислення працівників, що формує і реалізовує основні моделі відтворення кожної конкретної економічної системи і їх сукупності; переважним формуванням в даній системі інтелектуального центру, що охоплює поступово всю сукупність

чинників виробництва, розподілу, обміну і споживання [7].

Інтелектуальний потенціал – найважливіший елемент, що використовується для виробництва економічних благ, який грає в сучасному економічному світі більш важливу роль порівняно з матеріальними факторами виробництва. Трактування поняття інтелектуальний потенціал відрізняється широкою різноманітністю.

На думку вчених інтелектуальний потенціал це:

- характеристика інтелектуальної сфери країни або регіону і джерело нових знань, ідей, інформації, що сприяють підвищенню конкурентоспроможності економіки та рівня життя населення [3, 5];
- здатність системи (держави, регіону, підприємства, організації тощо) до знаходження унікальних рішень для досягнення значущих результатів у галузі науки, техніки, технології, в духовно-моральній сфері [4].

Інтелектуальний потенціал, що включає здатність людських ресурсів підприємства сприймати і генерувати інновації, інтелектуальну власність як актив, інноваційну інформованість, забезпеченість інноваційними технічними засобами, оргтехнікою та зв'язком, не тільки виконує забезпечуючу функцію, але і виступає креативним активуючим компонентом інноваційного потенціалу підприємства. Кожна складова інтелектуального потенціалу підприємства генерується в процесі виконання функцій управління: аналізу і оцінки, планування, координації, організації, мотивації, контролю. Формування інтелектуального капіталу підприємства базується на пошуку способів ефективного створення і використання знань та інформації.

Інтелектуальний потенціал є не просто сукупністю інтелектуальних ресурсів, а цілісною, динамічною системою, у якій всі інтелектуальні складові перебувають у взаємозв'язку і взаємодії. Системність інтелектуального

потенціалу значною мірою визначається системністю діяльності інтелекту: «Системними є і сам результат пізнання, самі отримані знання і їх представлення... системними є не тільки людська діяльність і мислення, а й сама природа, весь Всесвіт» [4]. Інтелектуальний потенціал як система характеризується такими ознаками: інтелектуальний потенціал є сукупністю взаємодіючих між собою і оточуючим середовищем компонентів, які формують єдине ціле, що має загальні властивості; як цілісний об'єкт, інтелектуальний потенціал складається з компонентів, кожен з яких містить низку взаємодіючих між собою і оточуючим їх середовищем елементів; кожному компоненту інтелектуального потенціалу притаманні певні властивості, які виділяють його серед решти компонентів; у своїй взаємодії і взаємозв'язку компоненти інтелектуального потенціалу забезпечують виконання поставлених завдань заради досягнення визначеної мети. На основі властивостей системи, узагальнених науковцями [5, 6], слід також виділити основні властивості інтелектуального потенціалу підприємств залізничного транспорту.

Цільові та функціональні властивості:

- синергія – у своїй взаємодії складові інтелектуального потенціалу створюють можливості, які значно переважають можливості кожного окремого компонента у вигляді їх простої суми;

- емерджентність – у поєднанні своїх складових інтелектуальний потенціал набуває властивостей, які не характерні для цих складових окремо;

- цілеспрямованість – інтелектуальний потенціал формується і використовують задля досягнення поставлених цілей;

- пріоритетність інтересів у формуванні інтелектуального потенціалу загалом перед інтересами формування

окремих його складових;

- унікальність – кожне підприємство має притаманний лише йому інтелектуальний потенціал, що визначається унікальним набором та поєднанням інтелектуальних ресурсів.

Властивості взаємозв'язку з оточенням:

- відкритість – взаємозв'язок і взаємовплив інтелектуального потенціалу та середовища функціонування підприємств залізничного транспорту;

- адаптивність – здатність суб'єкта господарювання до зміни певних параметрів свого інтелектуального потенціалу з метою збереження і досягнення цілей під впливом змін середовища функціонування.

Структурні властивості:

- цілісність – інтелектуальний потенціал є тими можливостями, які проявляються лише при поєднанні його складових;

- структурованість (декомпозиційність) – поділ інтелектуального потенціалу на окремі складові та їх автономне дослідження;

- упорядкованість – організована взаємодія складових інтелектуального потенціалу на противагу хаотичному впливу;

- ієрархічність – взаємне підпорядкування складових інтелектуального потенціалу залежно від призначення та діяльності.

Властивості стану і розвитку:

- динамічність – зміна параметрів інтелектуального потенціалу під впливом часового фактору;

- саморозвиток – розвиток інтелектуального потенціалу унаслідок внутрішніх перетворень, зумовлених його складовими;

- гомеостаз – сталість визначальних особливостей та загального призначення інтелектуального потенціалу;

- саморегульованість – збереження стану рівноваги інтелектуальним потенціалом, з урахуванням внутрішніх і

зовнішніх змін.

Управління інтелектуальним потенціалом на підприємствах реалізується в наступних напрямках.

1. Управління НДДКР і технологічними інноваціями включає:

- планування, організацію, контроль і регулювання процесу розвитку наукових і технічних знань фахівців;

- формування інтелектуально-інформаційної середовища, що сприяє генеруванню нових ідей, розвитку творчості, винахідництва, раціоналізаторства;

- формування інтелектуальної бази, що дозволяє підприємству адаптуватися і утримувати свої позиції в мінливому зовнішньому середовищі.

2. Управління інноваційним потенціалом та розвитком працівників:

- формування та ефективне використання фондів знань;

- прогнозування потреби в інтелектуальних ресурсах;

- виявлення емоційно-психологічного та інтелектуального потенціалу співробітників;

- забезпечення умов безперервного вдосконалення і розвитку персоналу;

- розробка програм заходів по вдосконаленню і розвитку інтелектуальних ресурсів.

3. Управління внутрішньою та зовнішньою інформацією і комунікаціями:

- координація дій фахівців, задіяних у процесі управління інтелектуальними ресурсами, за рахунок формалізації і регламентації різних процедур;

- формування системи збору, передачі, обробки, зберігання і використання внутрішньої і зовнішньої інформації.

4. Управління портфелем прав на інтелектуальні ресурси:

- оптимізація складу портфеля прав власності на інтелектуальні ресурси у відповідності зі стратегією розвитку підприємства;

- розробка організаційно-технічних заходів, що забезпечують захист інтелектуальних ресурсів.

5. Управління комерціалізацією інтелектуальних ресурсів:

- забезпечення умов для отримання максимальної вигоди від використання інтелектуальних ресурсів;

- аналіз і оцінка вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності, моніторинг комерційного потенціалу інтелектуальних ресурсів.

Процес розвитку інтелектуального потенціалу підприємств залізничного транспорту повинен вміщувати підготовку, прийняття та реалізацію відповідних управлінських рішень, спрямованих на його ефективне використання, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності та досягнення поставлених цілей підприємства.

Розвиток інтелектуального потенціалу підприємств залізничного транспорту потребує створення відповідної системи управління, що має бути вбудована в систему управління підприємством для забезпечення ефективного формування, використання й розвитку інтелектуального потенціалу на основі запропонованої бази (людський, структурний та споживчий капітали) як головного ресурсу інтелектуального капіталу підприємства.

Висновки даного дослідження та перспективи подальших робіт у цьому напрямку. В умовах формування інноваційної моделі розвитку економіки вирішальним чинником економічного зростання дедалі більше стає інтелектуальний потенціал, який є не лише складовою частиною процесу виробництва, а й рушійною силою його розвитку. Осторонь проблематики розвитку інтелектуального потенціалу не залишаються і підприємства залізничного транспорту. Залізничний транспорт є важливою складовою виробничої інфраструктури економіки України та займає провідне місце в забезпеченні

потреб населення та суспільного виробництва в перевезеннях. Процес розвитку інтелектуального потенціалу підприємств залізничного транспорту повинен вміщувати підготовку, прийняття та реалізацію відповідних управлінських рішень, спрямованих на його ефективне використання, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності та досягнення поставлених цілей підприємства.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Мартынов, А.Ф. Концепция управления интеллектуальным потенциалом экономических систем [Текст] / А.Ф. Мартынов // Инновации и инвестиции. – 2008. – №2. – С. 18-23.
- 2 Дикань, В.Л. Етичні основи бізнесу [Текст]: підручник / В.Л. Дикань, В.В. Компанієць, О.М. Полякова. – Харків: УкрДАЗТ, 2012. – 316 с.
- 3 Дикань, В.Л. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств [Текст]: підручник / В.Л. Дикань, Ю.Т. Боровик, О.М. Полякова, Ю.М. Уткіна. – Харків: УкрДАЗТ, 2012. – 415 с.
- 4 Глухов, В.В. Экономика знаний [Текст] / В.В. Глухов, С.Б. Коробко, Т.В. Маринина. – СПб.: Питер, 2013. – 528 с.
- 5 Корінь, М.В. Напрямки збереження та розвитку інтелектуального капіталу залізничного транспорту [Текст] / М.В. Корінь // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – № 44. – С. 56-59.
- 6 Панченко, С.В. Управління бізнесом [Текст]: підручник / С.В. Панченко, В.Л. Дикань, І.В. Воловельська, В.О. Маслова; За заг. ред. В.Л. Диканя. – Харків: УкрДУЗТ, 2016. – 312 с.
- 7 Токмакова, І.В. Інтелектуальний потенціал як основа інноваційного розвитку підприємств залізничного транспорту [Електронний ресурс] / І.В. Токмакова, О.М. Олійник // Актуальні проблеми формування та управління потенціалом підприємств в умовах інноваційно-інвестиційного розвитку: матеріали Всеукр. заочної наук.-практ. конф. (22-25 жовтня 2013 р., м. Харків). – С. 385-389. – Режим доступу: <http://ekon.uipa.edu.ua>